

учнів цікавило, як усе це можна було встановити, як учені довідуються про температуру на інших планетах тощо. Відповідаючи на запитання, вчитель, власне, й пояснив матеріал теми.

У програмах з ряду шкільних предметів є ще теми, надто віддалені від життя, від практики, які наводять на роздуми: а чи потрібно їх вивчати у середній школі?

Цілком природно, що в шкільних програмах має бути насамперед матеріал, необхідний учням для їхньої майбутньої участі у виробничому процесі, для різноманітної професійної діяльності, тобто такий, потребу і значення якого в житті людини легко довести. Це дасть змогу узаконити виховання у них потреби в знаннях, які викладаються на кожному уроці.

Як показали експерименти, цей етап повинен: а/ передувати процесу засвоєння знань і психологічно підготувати учнів до сприймання і глибокого засвоєння їх; б/ бути розгорнутим, передбачати систему доводів, їх аналіз.

Позитивно позначається на цій роботі цікава форма подачі нових знань, використання художньої літератури, наочних посібників тощо. Усе це забезпечить свідоме засвоєння матеріалу, сприятиме посиленню зв'язку навчання з життям, з виробництвом, готуватиме учнів до праці, розвиватиме інтерес до предмета, забезпечуватиме самостійне, більш глибоке опрацювання тієї чи іншої теми в подальшому, поза уроками.

Таким чином, розвиток потреби в знаннях є першим і необхідним ступенем до глибокого оволодіння навчальним матеріалом та розумового розвитку школярів.

О.В.Буррій

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕРЕВІРКИ Й ОЦІНКИ ЗНАНЬ УЧНІВ

Для улущшения качества знаний учащихся, нужно усовершенствовать контроль и оценку знаний. Эта статья посвящена вопросам содержания контроля /что проверять/ и критериев оценивания /как оценивать/, а также проблемам сути

контроля и оценки знаний, учета успеваемости, уровня знаний учащихся. Особое внимание автор уделяет творческому использованию усвоенных знаний.

To increase the quality of pupils' knowledge we must improve the control and appraisal of learning this knowledge. The article deals with the questions of content of control and the criterias of appraisal as well as the problems of the main point of control and appraisal, the accounting of results, the standard of knowledge. Creative using of acguired knowledge are stressed by the author.

Необхідність удосконалення перевірки й оцінки знань, умінь і навичок зумовлена рядом факторів.

Як відомо, за останнє десятиріччя школа перейшла на новий зміст освіти. Характерним для цього переходу є наближення змісту навчального матеріалу до положень сучасної науки. Дослідження показують, що сучасний зміст освіти значною мірою вплинув на якість знань учнів. У зв'язку з цим потрібно перевірити способи трактування істотно поновлених і зовсім нових компонентів знань, орієнтуючись при цьому на саму їх сутність, щоб приділяти увагу якості знань школярів.

Новий зміст освіти сприяє створенню необхідних передумов для розвитку школярів /у першу чергу розумового, що є основою становлення творчої діяльності учнів, їх пізнавальної самостійності, вміння систематично вчитися тощо/. Розумово розвивати учнів – це означає формувати в них уміння впевнено виконувати мислительні операції: порівняння, виділення головного, аналіз і синтез, узагальнення й конкретизація, класифікація, встановлення причинно-наслідкових, функціональних зв'язків та ін. Висуваючи вимогу до посилення розумового розвитку учнів, слід виявляти, якою мірою вони "просунулися" в цьому напрямі. Одним із засобів характеристики такого просування може бути певна система показників розумового розвитку школярів, яка повинна бути складовим компонентом критеріїв та норм оцінок. Отже, традиційно сформована ця система потребує деякого уточнення.

У сучасній педагогічній теорії і практиці намітилася тенденція розробки методів і засобів навчання, які відповідали б новому змісту освіти, вимогам життя, максимально сприяли б загальному розвитку учнів у процесі навчання. Це насамперед

методи проблемного навчання, аналогії, моделювання, метод системного підходу та ін. Тому одним з важливих напрямів удосконалення перевірки й оцінки знань, умінь і навичок є приведення перевірконо-оцінної діяльності в найбільшу відповідність із сучасними методами навчання.

Проблема удосконалення перевірки й оцінки знань, умінь і навичок учнів досить широка, вона охоплює ряд аспектів: удосконалення змісту перевірки, її організаційних форм, методів; удосконалення системи критеріїв оцінки

У цій статті зроблено спробу розкрити сутність контролю, перевірки й оцінки знань, визначити зміст перевірки /що перевіряти/ та критерії оцінки /як оцінювати знання в сучасній школі/.

Що ж слід розуміти під поняттям “контроль”, “перевірка”, “облік” та “оцінка” знань, умінь і навичок учнів?

Одним з компонентів процесу навчання є керівна діяльність учителя, його керування процесом навчально-пізнавальної діяльності учнів. Щоб керування було ефективним, потрібний зворотний зв'язок: викладаючи навчальний матеріал, учитель повинен знати, на якому рівні і як ці знання засвоюються учнями. Цей зворотний зв'язок здійснюється в процесі контролю й перевірки знань, умінь і навичок учнів.

Контроль означає виявлення, вимірювання та оцінювання знань учнів. Виявлення і вимірювання є перевіркою. Отже, перевірка – складовий компонент контролю, основною дидактичною функцією якої є забезпечення зворотного зв'язку в навчальній діяльності вчителя й учнів, здобування вчителем об'єктивної інформації про засвоєння учнями знань, про набуття ними умінь і навичок, своєчасне виявлення недоліків у навчанні та прогалин у знаннях. Перевірка має на меті не тільки встановити рівень і якість фактичних знань, умінь та навичок, а й якість учбової роботи учня. Тільки тоді, коли з'ясування недоліків у знаннях учнів пов'язане з виявленням недоліків у способах і організації їх учіння, можливо досягти подолання помилок і недоліків у засвоєнні знань, умінь та навичок.

Крім перевірки, контроль включає оцінювання /як процес/ і оцінку /як результат перевірки/. Він /контроль/ тісно пов'язаний із систематичним спостереженням учителя за процесом учіння на всіх етапах навчання: під час засвоєння нового матеріалу, його закріплення, повторення і застосування під час систематизації та узагальнення. Контроль може бути окремою ланкою навчально-виховного процесу і здійснюватись відповідно до принципів

навчання. Він повинен бути науково обгрунтованим, систематичним і послідовним, забезпечувати свідомість і активність учнів у навчанні, бути доступним, сприяти формуванню стійких і міцних знань, умінь і навичок.

Облік успішності – це частина педагогічного контролю за роботою і поведінкою учня, ставленням його до учіння, виконанням вимог учителя тощо. Обліковувати певну роботу означає спостерігати за нею, фіксувати переваги й недоліки з метою визначення способів її удосконалення. Облік успішності в педагогіці забезпечує систематичне поновлення інформації про неї, яку дають оцінки у класних журналах, щоденниках, зошитах.

Основою для оцінювання успішності учня є підсумки контролю, причому під час перевірки знань враховуються як кількісні, так і якісні показники роботи учня, тобто педагогічне оцінювання включає власне оцінку /бал/ і оцінне судження – коротку характеристику роботи учня.

Під оцінкою розуміють систему певних показників, що відображають наявні знання й уміння учня. Математичною мовою оцінку можна визначити відношенням між засвоєними знаннями й умінням і тими, що їх потрібно засвоїти. Вона характеризує рівень і якість оволодіння учнями знаннями, уміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм.

Рівень оволодіння знаннями відповідно до вимог навчальних програм є основним критерієм засвоєння знань. Проте педагогічна оцінка відображає не тільки рівень засвоєння знань. Її функції більш складні й різноманітні. Педагогічна оцінка сприяє формуванню позитивних мотивів учня. Шкільна оцінка є важливим інструментом впливу на особистість. Вона використовується як виховний засіб, стимулює самостійність, організованість, сумлінність, дисциплінованість учнів, привчає їх відповідально ставитися до вимог учителя. На основі оцінки у школярів створюється адекватна самооцінка, критичне ставлення до своїх успіхів.

Значущість оцінки та різноманітність її функцій вимагає пошуку таких показників, які відображали б усі сторони учбової діяльності учнів і забезпечували їх виявлення. З цього погляду нині діюча система оцінювання знань потребує перегляду з метою підвищення її діагностичної вагомості та об'єктивності, з метою подолання її формального характеру.

Одним з важливих показників, як уже зазначалося, є рівень засвоєних знань. Знання можуть бути засвоєні учнями на трьох

рівнях: репродуктивному, коли знання учнів виступають як усвідомлено сприйнята, зафіксована в пам'яті і, якщо треба, відтворена об'єктивна інформація про об'єкти дійсності; реконструктивному, що характеризує готовність і вміння учнів застосовувати ці знання в стандартних або варіативних умовах; творчому, який визначає готовність і вміння учнів продуктивно застосовувати здобуті фактичні знання і способи дій у нетипових, змінених /нестандартних/ ситуаціях.

Оволодіння певним запасом знань, уміння відтворити їх у потрібний момент /тобто засвоєння їх на репродуктивному рівні/ є важливим показником засвоєння знань і певною мірою характеризує успішність учня. Проте слід не тільки нагромаджувати знання, а й уміти їх самостійно добувати і застосовувати. Застосування ж знань може мати і репродуктивний, і творчий характер залежно від рівня розумового розвитку учня. Показником розумового розвитку учня є володіння ним не тільки знаннями, а й прийомами учбової діяльності, мислительними операціями. Аналіз експериментальних занять показує, що при порівняно однаковому запасі знань учні виявляють різний рівень оволодіння прийомами учбової роботи. Не існує прямої залежності між обсягом засвоєних знань і рівнем оволодіння основними інтелектуальними операціями. Одні учні можуть застосовувати знання тільки в умовах, максимально наближених до тих, у яких ці знання здобуто, тобто за зразком або у варіативних умовах /засвоєння знань на реконструктивному рівні/. Інші ж самостійно знаходять нові способи використання знань у нетипових, нестандартних умовах, тобто засвоюють знання на творчому рівні. Творче застосування знань – один з показників повноцінного їх засвоєння. При цьому широта, самостійність і продуктивність застосування знань /перенесення їх на розв'язування складніших мислительних завдань/ визначають рівень розвитку учнів. У процесі перевірки учитель повинен виявити й оцінити не тільки те, якими конкретними знаннями, уміннями та навичками оволодів учень, а й які прийоми розумової діяльності він застосував, наскільки вони раціональні, продуктивні. Отже, предметом перевірки є фактичні знання учнів, їх пошукові уміння, пізнавальна активність.

Охарактеризовані вище рівні засвоєння знань зумовлені наявністю певних параметрів /якостей/ знань. До якостей знань відносять їх повноту, глибину, систематичність, системність, оперативність, гнучкість, конкретність, узагальненість, міцність.

Повнота знань визначається кількістю всіх елементів знань про виучуваний об'єкт, які передбачаються навчальною програмою. Глибина знань характеризує усвідомлені учнем істотні зв'язки в знаннях, що співвідносяться. Оперативність знань передбачає вміння учнем використати їх у стандартних /однотипних/ ситуаціях, а гнучкість – знаходити варіативні способи застосування знань у змінених умовах. Конкретність і узагальненість розкриваються в конкретних проявах узагальненого знання та в підведенні конкретного знання під узагальнене.

Систематичність і системність, хоч і однокорінні слова, проте характеризують різні аспекти знань учнів. Систематичність знань передбачає засвоєння учнем навчального матеріалу в його логічній послідовності і наступності, а системність – усвідомлення учнем певних об'єктів пізнання в цілому з усіма його елементами і взаємозв'язками між ними.

Розуміння учнем зв'язків і способів здобування знань, уміння їх доводити, розуміння принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення свідчать про усвідомлене засвоєння знань.

Слід зазначити, що перелічені якості не існують ізольовано. Між ними завжди існує певний зв'язок, кожна з якостей надає знанням окремих рис, що доповнюють одна одну.

Так, на оперативність знань впливає їх повнота і глибина, бо чим більше фактичних знань і зв'язків між ними засвоїв учень, тим більше ситуацій для їх застосування. Щоб знання могли творчо використовуватися, необхідно виробити в учня вміння, які продуктивно застосовувалися б у процесі пошуку різних варіантів розв'язування проблеми і характеризували гнучкість мислення школяра.

Міцність знань забезпечується їх оперативністю і систематичністю. Чим частіше учень оперує знаннями, тим вони міцніші. На оперативність і гнучкість знань впливають конкретність, узагальненість та системність. Отже, якості знань взаємопов'язані і становлять систему; відсутність хоча б однієї з них призводить до неповноцінності засвоєних знань. Вимоги до критеріїв педагогічного оцінювання і повинні виходити з вище розглянутої системи якостей знань.

Це означає, що при оцінюванні слід враховувати науковий рівень, повноту, глибину, системність, узагальненість засвоєних знань, наскільки міцно і свідомо засвоїв їх учень, чи правильно, точно і логічно формулює він висновки й узагальнення, яке вміння застосовувати знання на практиці виявляє при цьому. Тому існуюча

п'ятибальна шкала вимірювання шкільної успішності має бути доповнена змістовими характеристиками з врахуванням як рівней засвоєння знань, так і їхніх якісних характеристик. Це сприятиме об'єктивнішому оцінюванню знань учнів у сучасних умовах навчання.

Звичайно, для кожного навчального предмета існують свої конкретні критерії оцінки, які ґрунтуються на врахуванні і відображенні його змісту і специфіки. Наше ж завдання полягало у визначенні загальнодидактичних характеристик системи оцінювання знань учнів.

Оцінка "5" /відмінно/ є найвищим балом. Вона виставляється учневі за повну, правильну і детально обґрунтовану відповідь, що інтерпретується в письмовій або усній мові. Повною відповіддю вважається та, в якій учень теоретично правильно і логічно висвітлив питання, повно й глибоко використовуючи при цьому відомі йому фактичні знання та виявляючи вміння самостійно виконувати порівняння, аналізувати вивчені положення, робити висновки і узагальнення з чітким їх формулюванням, застосовувати засвоєні способи дій у нових ситуаціях залежно від їх видів – типових, варіативних чи нестандартних.

Оцінку "4" /добре/ виставляють учневі за правильну відповідь, з якої видно, що учень розуміє теоретичний матеріал і володіє вміннями і навичками самостійної навчально-пізнавальної діяльності, допускаючи при цьому деякі неістотні недоліки.

Оцінка "3" /задовільно/ - показник задовільної успішності. Вона свідчить про те, що знання учня мають розрізнений фрагментарний характер, що він /учень/ здатний відтворити певну суму фактичних знань та застосувати засвоєні способи дій у стандартних умовах, за зразком.

Оцінка "2" /погано/ виставляється учневі за неправильну відповідь, яка не відповідає змісту вивченого матеріалу і свідчить про нерозуміння учнем його основних положень.

Оцінка "1" /дуже погано/ виставляється учневі у випадку цілком незадовільних або ж зовсім відсутніх у нього знань.

Така конкретизована характеристика системи оцінювання, на наш погляд, допоможе вчителю в об'єктивному оцінюванні знань і умінь учнів.

ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ УЧНІВ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Автори виділяють головні принципи, на яких базується управління учебно-творческой діяльністю, делают выводы о большом значении механизма самоконтроля в этом процессе. Далее авторы представляют технологию управления учебно-воспитательной деятельности как совокупность этапов и соответствующих им способов деятельности, показывают значимость использования рейтинговой системы во внешкольных учреждениях.

The authors point out the main principles of management of pupils' activities, came to the conclusion about a great meaning of mechanism of self-governing in this process. The authors present the technology of management of pupils' studies and creative activities as the totality of stages and ways of activities corresponding to them, give examples of using rating system in the out-of-school institutions.

Однією з причин кризового стану сучасної вітчизняної системи освіти є проблема існуючої сьогодні різниці між метою освіти ("Формування всебічно розвинутої творчої особистості") та кінцевим результатом навчально-виховного процесу. Розв'язати цю проблему можливо шляхом перебудови стратегії і тактики управління навчальним процесом. Слід привернути увагу до формування творчого компонента навчально-виховної діяльності. Цікавий крок у цьому напрямку робить позашкільний заклад, головною метою якого є забезпечення умов творчої самореалізації особистості. Але аналіз сучасного стану, який склався у системі позашкільної освіти, показує, що вона не має належним чином відпрацьованих технологій організації продуктивних форм діяльності для створення достатньої мотивації навчання та виховання. Серйозною проблемою позашкільної освіти є також відсутність чи недостатність контролю (самоконтролю)

діяльності учнів. Таким чином, можливо зробити висновок, що існує необхідність розробки технології управління навчально-творчою діяльністю учнів у позашкільному закладі.

На яких же принципах повинно базуватись управління навчально-творчою діяльністю? Існує чотири взаємопов'язані групи принципів. Перша група спрямована на учня; друга – на педагога (як на два компоненти педагогічної системи). Перша група складається з принципів природовідповідності, гуманізації та єдності індивідуальних і колективних основ навчання та виховання; друга – з принципів науковості, системно-комплексності, демократичності. Принципи другої третьої та четвертої груп є необхідними умовами реалізації принципів першої групи (1, с. 20). При використанні викладених вище принципів можливо організувати діяльність учнів як навчально-творчу. На думку Андреєва В.І., ознаками навчально-творчої діяльності є: з'явлення у неї наслідків психічних новоутворень: знань, умінь, творчих здібностей особистості, породження нового знання про цілі, зміст, засоби діяльності. Навчально-творча діяльність – один з видів навчальної діяльності, спрямований на вирішення навчально-творчих задач, який здійснюється в умовах використання педагогічних засобів посереднього чи перспективного управління, орієнтованих на максимальне використання самоврядування особистості, результат якої є новим, суб'єктивно значним та прогресивним для розвитку особистості та особливо її творчих здібностей.

З викладеного вище можливо зробити висновок, що велике значення у процесі управління творчою діяльністю належить механізмам самоврядування. Але у педагогіці творчості можливо та більш прогресивно здійснювати бінарний підхід, розробляти та використовувати паралельно методи виховання та самовиховання, тому що вони хоча і взаємопов'язані, але є різними видами діяльності, кожний з яких має свої цілі, суб'єкти діяльності, засоби та методи. Бінарний підхід враховує внутрішні психологічні ресурси особистості, які допомагають їй самостійно формувати, оцінювати, коригувати свою діяльність. Паралельно враховується формуючий вплив оточення, у якому розвивається особистість, вплив педагога на учня. Аналізуючи існуючі у сучасній педагогічній практиці підходи до управління навчально-творчою діяльністю, можливо знайти багато проблемних підходів до об'єднання методів виховання та самовиховання, навчання та самонавчання. Цікавим є досвід

використання у навчально-творчому процесі позашкільного закладу сукупності колективних засобів навчання та виховання. Тривалі дослідження за педагогічним процесом Центру позашкільної освіти Жовтневого району м. Харкова (ЦПО) показали, що саме при раціональному користуванні колективними формами навчання та виховання учнів зростає пізнавальний інтерес, забезпечується більш стійка уважність, а сам процес пізнавальної діяльності та його результати набувають для учнів більш яскравого творчо-емоційного забарвлення. Згідно з думкою М.Ю.Виноградової та І.В. Первіна, діяльність учнів є колективною, якщо мета діяльності усвідомлюється як спільна, вимагаюча поєднання зусиль усього колективу; організація діяльності передбачає певний поділ праці; у процесі діяльності між членами спілки утворюються відносини взаємної відповідальності; контроль за ходом та результатами діяльності частково здійснюється самими членами колективу (2, с. 10). Таким чином, учень відчуває причетність до педагогічного процесу на кожному з рівнів, від цілеполягання до контролю за результатами діяльності. Виявилось, що паралельно з колективними засобами навчання необхідно використання діяльності учня, спрямованої на індивідуальне сприйняття та засвоєння інформації, на розвиток самоврядування на рівні особистості. Це навчання за індивідуальним планом з використанням робочих зошитів, демонстраційного матеріалу, графів, алгоритмів, самоконтролю та інше.

Доцільно розглянути технологію навчально-творчої діяльності як сукупність етапів і відповідних ним засобів діяльності. Алгоритмічний підхід дав можливість обґрунтувати послідовність етапів навчальної діяльності учнів та сукупність видів управління на кожному етапі:

1) з'ясування необхідності засвоєння матеріалу з боку засвоєння знань та досвіду діяльності, творчої діяльності також;

2) з'ясування можливості засвоєння матеріалу з боку тих знань, вмінь, навичок, які були засвоєні раніше;

3) з'ясування технології засвоєння: послідовності питань розділу; рівня засвоєння; методів та форм занять, які можуть бути використані; результатів;

4) формулювання проблеми (постановка задач);

5) оволодіння базовим блоком та інформаційними блоками різних рівнів;

б) контроль та корегування результатів засвоєння, які були одержані (1, с. 21).

Реалізація навчально-творчої діяльності учнів потребує відповідного підбору засобів управління на кожному етапі. На першому, другому та третьому - головним є безпосереднє управління. Але якщо мова іде про управління навчально-творчою діяльністю, вже на начальному етапі воно повинно розглядатися як поступовий рух до співуправління та самоврядування учня. Починаючись вже на перших двох етапах, цей процес активно розгортається на третьому етапі – з'ясування технології засвоєння, коли учню надається можливість часткового вибору методів та форм проведення занять та прогнозування результатів. Такої можливості надає у позашкільному закладі поєднання колективних та індивідуальних засобів навчання та виховання (групова робота, формування тимчасових груп та інше, а також робота за індивідуальним планом з використанням алгоритмів самоконтролю). На четвертому та п'ятому етапах необхідну допомогу у русі до самоврядування учня також надаються як колективні засоби навчання та виховання, так і індивідуальна праця за допомогою робочих зошитів, графів активного демонстраційного матеріалу та ін.

На кожному етапі протягом часу відбувається поступовий рух від посереднього управління до співуправління та самоврядування. Розглянемо здійснення цього руху на шостому етапі навчальної діяльності - етапі контролю та корегування результатів засвоєння. Очевидно, що наявність контролю у системі позашкільної освіти дозволяє учню якнайкраще усвідомити цілі і задачі навчання, виявити протиріччя між ними та результатами діяльності і відшукати причини цих протиріч; усвідомити місце здобутих знань у загальній системі знань; упорядкувати комунікативний взаємозв'язок між учителем, учнем та групою. Саме перехід від контролю як засобу впливу до самоконтролю учня є головним процесом в системі позашкільної освіти. К.Г.Делікатний визначає одну з важливіших дидактичних закономірностей - єдність навчання і контролю знань, де рівень, методи та результати контролю відповідають рівню, змісту та методам навчання (3, с. 5). Таким чином, поступовий рух від контролю до самоконтролю у системі позашкільної освіти відображається у русі від управління з боку педагога до самоврядування. Розглянемо, як часткове передавання функції контролю учня здійснюється на практиці у

конкретних формах організації колективної пізнавальної діяльності та індивідуальних формах контролю.

Групова робота є традиційною для шкіл та позашкільних закладів, але її можливості використовуються далеко не повністю. У ЦПО Жовтневого району, як першу сходинку до самоконтролю учнів використовують консультантське опитування: консультанти (учні, які вивчили розділ чи тему раніше) готують групи до опитування, потім складають комісію, що здійснює опитування та оцінювання відповіді. Педагог слідкує за кожною відповіддю, коментуючи і доповнюючи її.

Формування тимчасових груп – це слідуючий крок до самоконтролю учнів. Консультанти не тільки готують групи до опитування, але й само-стійно здійснюють його в групах, користуючись спеціально розробленою пам'яткою консультанта.

Парна робота - це організаційна форма, яка саме здобула найбільшого користування при взаємній перевірці та контролі самостійно виконаного завдання; саме тут доцільно користування алгоритмами самоконтролю.

Суспільний огляд знань використовується як демократична форма контролю. У ЦПО Жовтневого району кожний тематичний період чи розділ програми закінчується яскравим оглядом здобутих знань та вмінь (вікторини, конкурси, олімпіади, концерти).

В останній час особливу увагу привертають системи навчання, що передбачають комплексну оцінку знань учня у вигляді його рейтингу. Вони використовуються у ВУЗі та школі, але не менш доцільна рейтингова система для позашкільних закладів, оскільки головний принцип навчання у цій системі – регулярність та інтенсивність (4, с. 1). Це саме ті показники ефективності педагогічного процесу, яких не вистачає позашкільним закладам. У ЦПО Жовтневого району рейтингова система тільки почала запроваджуватися. Але вже можливо зробити висновок, що вона відповідає усім принципам педагогіки співробітництва, оскільки дає змогу залучити учнів до самостійного та відповідального вивчення предмета; навчити письмово формулювати проблему у вигляді системи; викладати її стисло по суті не собі, а слухачам; встановити нові відносини з учнями.

Серед індивідуальних форм контролю в навчально-творчому процесі позашкільного закладу доцільно користуватися алгоритмами самоконтролю та контролюючими аркушами. Технологія управління навчально-творчою діяльністю у позашкільному закладі знаходиться у стадії розробки. Зараз багато

уваги приділяється питанням контролю та коригування навчально-творчою діяльністю - одному з найбільш слабких місць системи позашкільної освіти. Технологія проходить відпрацювання у ЦПО Жовтневого району, де вже здобуті позитивні результати.

Література

1. Дмитренко Т.А. Средства управления учебно-творческой деятельностью учащихся // Материалы международной научно-методической конференции "Непрерывность развития профессионально творческих способностей у учащихся и студентов в системе образования" / Под ред. Овчарова В.В., Киев-Мелитополь, 1997.
2. Виноградова М.Д., Первин И.Б. Коллективная познавательная деятельность и воспитание школьников. - М., "Просвещение", 1977.
3. Деликатный К.Г. Приемственность в системе "Школа-ВУЗ", сер. 7 "Педагогическая" / "Знание", УССР, № 9 /, 1996.
4. Использование рейтинговой интенсивной технологии модульного обучения /РИТМ/ для оценки и контроля знаний. Сост. Нагаев В.М. , ХГУ, Харьков, 1996.

ПРИНЦИП ГУМАНІЗАЦІЇ У СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Что такое творчество? Взаимодействие творческой деятельности и педагогический процесс. Автор представленной статьи пытается найти ответы на эти вопросы, и, в связи с этим, особое внимание уделяет принципу гуманизации в системе педагогических принципов организации учебно-творческой деятельности учащихся.

What is creativity? The integration of creative work and pedagogical process. The auther of the present article tries to find answers to these questions and in this connection pays special attention to the principle of humanization in the system of pedagogical principles of organizing pupils' studies and creative activities.

Реформування освіти і виховання в Україні зумовлено тими змінами, що відбуваються у світі і в нашому суспільстві на шляху гуманізації і демократизації всіх сфер суспільного життя, становлення державної незалежності. Пріоритети такого реформування на засадах гуманізму знаходяться у гуманітарній сфері, зокрема у сфері психолого-педагогічних наук.

Педагогічна наука, яка протягом довгого часу була відірвана від світових ідей, досягнень, поступово перетворюється на проєктивну науку, де застосовується комплекс технологій - технологія навчання, технологія проєктування засобів управління діяльністю учнів і педагогічна технологія. Технологія навчання передбачає розподіл цього процесу на етапи і забезпечення кожного етапа необхідними дидактичними засобами. Технологія проєктування має за мету розробку таких засобів, які б дозволяли перейти від прямого управління діяльністю учнів до співуправління і самоуправління. Педагогічна технологія включає сукупність

технологій вибору всіх компонентів педагогічної системи: цілей, принципів, змісту, методів і організаційних форм навчання. Результатом використання педагогічної технології виступає педагогічна система, у якій всі компоненти обґрунтовані згідно до колективів учнів і педагогів, часового та просторового факторів, інших умов.

Педагогічний процес включає до свого складу діяльності учнів і педагогів, у тому числі, навчально-творчу діяльність учнів і творчу педагогічну діяльність педагога. Навчально-творча діяльність учнів являє собою процес, яким можна управляти і який підкоряється кібернетичним законам необхідної різноманітності, зворотного зв'язку, еволюції та ін. Філософ С.І.Семенов вважає, що управління процесом творчості включає три основних напрямки:

- формування передумов - виховання потреб у творчій діяльності;
- непряме управління - створення умов для подібної діяльності (матеріальних, інформаційних, організаційних та ін.);
- пряме управління - розробка і використання ефективних методів творчої діяльності [1].

В основі розробленої С.І.Семеновим загальної теорії творчості лежить гуманістичний принцип, суть якого зводиться до цілеспрямованого формування творчого потенціалу народу, до перетворення творчості у соціокультурний процес. Обґрунтування творчості як феномена культури націлює на пошук шляхів гармонізації відношень у суспільстві, коли людина пізнає і засвоює істинно людяне (правдиве, моральне, корисне, справедливе); пізнає себе як людину, як особистість; виявляє свою індивідуальність; усвідомлює, що її інтереси співпадають із загальнолюдськими; розуміє необхідність вилучати джерела, які можуть провокувати її на асоціальні прояви (несправедливість, неповагу до інших людей, нечесність). Навчально-творчий процес, як правило, спрямований на спілкування між учнями, у процесі якого вони можуть виявити саме педагогічні аспекти гуманності: чуйність, великодушність, уважне ставлення до товариша, потребу робити добро, допомагати, співчувати. Таким чином, відкривається іще одна можливість розглядати проблеми навчально-творчої діяльності як феномена людської цілісності, способа самореалізації і саморозвитку, який розкриває дійсну глибину гуманістичного змісту творчості, вказує на те, що виховання творчих рис неможливо відокремлювати від задач формування всебічно розвиненої особистості.

Педагогічна технологія організації навчально-творчої діяльності розроблена педагогами-дослідниками В.І.Андреєвим, В.С.Безруковою, Т.О.Дмитренко, І.Я. Лернером, Л.В.Ричковою, В.І. Смагіним, Г.В. Троцко, І.В. Трубавіною та ін. В.І. Андреєв обґрунтував компоненти педагогічної системи: цілі, педагогічні принципи, зміст творчої діяльності, методи і форми. Цілі включають формування творчих здібностей: інтелектуальних, комунікативних, практичних, оцінкових та ін. До складу педагогічних принципів він вніс принцип управління, розробив правила реалізації цього принципу.

Система педагогічних принципів організації навчально-творчої діяльності обґрунтована В.І.Андреєвим, В.С.Безруковою, Т.О.Дмитренко. Система принципів складається із трьох підсистем. Перша підсистема принципів спрямована на учня: природовідповідність, гуманізація, єдність різних видів діяльності. Якщо розглянути учня із трьох сторін: особистість (перша сторона), діяльність (друга), спілкування (третья), то принцип природовідповідності спрямований на особистість; принцип гуманізації – на спілкування; принцип єдності різних видів діяльності – на організацію діяльності учня. Друга група принципів спрямована на педагогічний процес: науковість, демократичність, системно-комплексність. Принцип науковості відображає зміст діяльності, принцип демократичності – її організацію, а системно-комплексності – спосіб поєднання усіх компонентів процесу у єдине ціле. Третя група принципів відображає зв'язок педагогічного процесу і середовища. У процесі навчально-творчої діяльності учня здійснюється його навчання, виховання, розвиток і соціалізація як адаптація до оточуючого світу, який є джерелом тих проблем, об'єктів, які розглядаються у процесі діяльності. До третьої групи входять принципи: культуровідповідності, зв'язку діяльності із життєвою практикою, поєднання виховних впливів різних організацій (школи, позашкільних закладів, виробництва, закладів культури).

Зміст навчально-творчої діяльності обґрунтований І.Я.Лернером. У його трудах ми знаходимо кілька визначень творчості.

1. Творчість – це форма діяльності учня, спрямована на одержання об'єктивно чи суб'єктивно якісно нових цінностей, важливих для формування особистості. У цьому визначенні мова йде лише про результати діяльності (об'єктивно чи суб'єктивно якісно нові цінності).

2. Творчість - це процес створення людиною об'єктивно чи суб'єктивно якісно нового за допомогою специфічних процедур, що не передаються системою операцій. У першому визначенні І.Я. Лернер називає творчість формою діяльності, а у другому - процесом, що відбувається за допомогою специфічних процедур. До складу моделі змісту освіти І.Я.Лернер включив способи засвоєння досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу. Можливо стверджувати, що модель І.Я.Лернера виконує дуже важливу функцію, що стосується конкретного індивіда - бути засобом його соціалізації: засвоєння соціального досвіду, культури і традицій народу, цінностей та ідеалів суспільства. Ми вбачаємо в цьому гуманістичне спрямування моделі змісту освіти І.Я.Лернера. Іще одна особливість моделі в тому, що вона спирається на функціонально повну сукупність діяльностей: розпізнавання, оцінка, перетворення. Стосовно складних об'єктів, що розглядаються у навчально-творчій діяльності, розпізнавання дозволяє виявити сторони (компоненти) об'єкта; діяльність оцінки - розробити його модель, а діяльність перетворення - обґрунтувати характеристики об'єкта як цілісного утворення (здійснити синтез через аналіз). І.Я.Лернер стверджує, що процесом засвоєння досвіду творчої діяльності можливо управляти; цей процес є результатом цілеспрямованого навчання із використанням дидактичних ситуацій [2].

Для реалізації творчої діяльності учнів широко використовується ситуаційний підхід. Л.В. Ричковою розроблені основи ситуаційної технології, що застосовується на уроках математики, інших шкільних предметів і в позаурочний час (наприклад, під час спілкування учня, учителя і батьків). Ситуація спільної продуктивної діяльності учителя і учнів включає творчу задачу, рішення якої спрямовано на одержання нового знання або на засвоєння способу діяльності, або на визначення нових засобів одержання знань [3]. Змістом задачі виступає проблема, яка виникла тому, що існує протиріччя між відомим і невідомим. Для рішення задачі необхідно включення проміжних операцій (суджень) між вихідними даними, питанням і відповіддю. Обґрунтовуючи власні судження, учні формують досвід творчої діяльності. Д.Б.Ельконін писав, що зміст освіти разом із способами дій забезпечують вплив на процес інтелектуального розвитку учнів.

Аналізуючи психологічний механізм творчості, психолог Я.О. Пономарьов дійшов висновку, що в навчальному процесі, в основному, формуються спеціальні уміння і значно

менше - уміння, пов'язані з інтелектуально-мотиваційним розвитком. Недостатній розвиток цих умінь, на думку автора, веде до неможливості правильно вибирати сукупність знань при вирішенні проблемної ситуації, а також сформуванню мотивів, інтересів, переконань. Виховання такого уміння не розглядалось як задача психолого-педагогічного дослідження. Автор пропонує використовувати рефлексивні завдання, що забезпечують учневі необхідність здійснювати аналіз результатів своєї діяльності [4]. Філософ В.Ф.Берков стверджує, що структура рефлексії у процесі творчої діяльності визначається наявністю двох рівнів знання. Перший рівень - це результат відображення об'єкта; другий - спосіб одержання, оцінювання, використання цього результату (передумовне знання) [5]. Складна система передумовних знань формується під впливом потреб, інтересів, цілей, ідеалів, норм діяльності. На індивідуальному рівні ми маємо справу із великою кількістю варіантів цих знань, і кожен із них характеризується своєю неповторністю, подібно тому як неповторна сама особистість.

Л і т е р а т у р а

1. Семенов С.И. Принципы построения общей теории творчества //Сборник научных работ / IV семинар по проблемам методологии и теории творчества.- Симферополь, 1984.

2. Теоретические основы процесса обучения в советской школе / Под ред. В.В.Краевского, И.Я.Лернера.-М.: Педагогика, 1989.

3. Ричкова Л.В. Ситуації спільної продуктивної діяльності в навчальному процесі //Майстерня гуманності: Інформаційний вісник №3. – Харків: КРВ01МЦ, 1995.

4. Пономарев Я.А. Психологические механизмы творчества / /Сборник научных работ / IV семинар по проблемам методологии и теории творчества. - Симферополь, 1984.

5. Берков В.Ф. Рефлексия и творчество //Сборник научных работ / IV семинар по проблемам методологии и теории творчества. – Симферополь, 1984.

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Речь в статье идет о проблеме развития эмоциональной стороны в детском творчестве и о роли музыки как источника раскрытия эмоций и создания творческой атмосферы в процессе обучения. Вниманию читателя представлена экспериментальная методика, которая была успешно апробирована в ряде школ г. Кривого Рога.

В статье приведено последовательное тематическое планирование для 1 класса общеобразовательной школы при изучении основ изобразительного искусства, которое предлагается учителям начальной школы для практического использования.

Article is dedicated to the questions of the practical work with the music on the lessons of painting art in the begining forms of the school. She is about the problem of the development of emotional side in the childish creativity and the role of music, which is foundation of the formation of emotions and creating of art active the atmpospere.

This experimental method was approbated in one of schools of the town of Krivoy Rog and he is introduced our in this article. In the text there's thematic planing for the first form of the school in the learning of the founds of painting art, which is given for the practical work to the taechers of the beghining school.

Навчання учнів початкових класів загальноосвітньої школи основам образотворчого мистецтва – це дуже складний та відповідальний, але водночас і дуже цікавий педагогічний процес. Основні завдання, які ставляться зараз як перед сучасною школою взагалі, так і перед дисципліною “Образотворче мистецтво” зокрема є, як на нашу думку, навчання самостійності та оригінальності мислення, звільнення свідомості дитини від

шаблонності і штампів, запозиченості та “сліпого” копіювання і наслідування, розвиток творчих здібностей та досконале оволодіння технікою малювання, формування емоційного відношення до навколишнього світу, власної точки зору на предмети чи явища. Це є основою творчості, яка в поєднанні з чистою дитячою вірою в добро, справедливість, щирість душі, що так притаманна дітям, складає міцний фундамент для створення дійсно творчої цікавої роботи на уроках образотворчого мистецтва.

Що може зробити вчитель для того, щоб створити умови для творчості? Інакше кажучи, якими методами слід озброїти вчителя задля того, щоб він зміг сколихнути багату дитячу уяву, розкрити ніжні пелюстки тонкого відчуття гармонії і краси, перетворити процес малювання у насичене емоційне дійство?

Слід згадати, що основну частину всієї інформації (приблизно 75 відсотків) людина сприймає через зір, а решту – через інші чуттєві органи, але саме звукові сигнали емоційно забарвлюють інформацію, що сприймається, тому, що в їх основі лежить інтонація і як усяка інтонація вона викликає емоційні відчуття. Тому не дивно, що мова музики, яку ми пропонуємо використовувати на уроках образотворчого мистецтва з метою вивчення його основ, є інтонаційною мовою, а отже і викликати сильні емоційні відчуття: сльози, сум, радісне збудження та ін. Діти, як не хто інші здатні співпереживати, емоційно реагувати на навколишній світ, легко втілюватися в образ і давати особисту оцінку усьому, що відбувається довколо.

Зважаючи на це, метою нашого експериментального дослідження було визначення можливостей впливу музики (разом з іншими методами, навчання образотворчому мистецтву) на організацію творчої роботи молодших школярів. Говорячи іншими словами експеримент ставив завдання не просто навчити певним навичкам малювання і підтримати в дитині бажання малювати, але й переживати те, що вона відчуває, бачить, малює. Тому нам, як безпосереднім виконавцям експериментальної методики, було важливо не просто в потрібний час у потрібному місці натиснути на кнопку магнітофону, але й розповісти якомога більше про композитора, його твір, окремий фрагмент, звісно у рамках відведеного для цього на уроці часу.

Складність полягала в тому, щоб визначити ті музичні фрагменти, які б створювали необхідний настрій у вивчені того чи іншого поняття образотворчого мистецтва, що повинно було розглянути, зв'язати їх в єдину систему разом з іншими методами

та тим учбовим матеріалом, який необхідно було донести до свідомості школярів.

Потрібно було не просто використати окремі музичні твори, їх фрагменти, але й де, коли, ким і задля чого, на основі яких біографічних фактів вони створювалися і чого хотів досягти автор у своїх творчих роботах.

Далі ми наводимо приклади тематичного планування за темами експериментальні методики для 1-го класу загальноосвітньої школи.

Тема: *Можливості графічних матеріалів. Лінія в природі та мистецтві. Виразні можливості лінії.*

Урок 1. (2 години).

- Мета:** а) ознайомити учнів з основним елементом графіки-лінією, розкрити можливості лінії;
б) виховати правильне (грамотне) сприйняття графічних творів образотворчого мистецтва;
в) розвинути естетичний смак у спостереженні графічних творів.

Обладнання і матеріали: Наочна таблиця “Характери ліній”, аудіокасета для прослуховування з записом сюїти М.П.Мусоргського “Картинки з виставки” (етюд № 1 – “Гном”), приклади-репродукції графічних творів А.Дюрера, Рембрандта, В.Касіяна, В.А.Фаворського, О.Дом’є, папір, олівець.

Методи викладання: Розповідь, показ наочностей, репродукцій використання таблиці, використання музичного фрагменту, показ на класній дошці.

Урок 2. (2 години).

- Мета:** а) навчити учнів навичкам правильного користування олівцем, а також поняттям лінії у малюнку;
б) виховання посидючості у виконанні практичного завдання;
в) розвинути образне сприйняття лінії посередництвом прослуховування музичного фрагменту.

Обладнання і матеріали: Наочна таблиця “Характер ліній декілька графічних репродукцій, аудіокасета для прослуховування сюїти М.П.Мусоргського “Картинки з виставки” (п’єса № 2 “Старовинний замок”),

попередні роботи учнів для порівняння, олівець, папір.

Методи викладання: Показ наочності, використання таблиці, бесіда у формі діалогу, використання музичного фрагменту, показ на класній дошці.

Урок 3. (2 години).

- Мета:** а) навчити сприймати музику як засіб у виконанні практичного завдання;
б) виховати повагу до результатів своєї праці та праці товаришів;
в) розвинути практичні навички користування олівцем.

Обладнання і матеріали: Наочна таблиця "Характер лінії репродукції, аудіокасети з записом п'єси № 5 сюїти "Картинки з виставки", "Балет пташок, що не вилупилися", попередні роботи учнів для порівняння, папір, олівець.

Методи викладання: Використання музики, бесіда-діалог, порівняння попередніх робіт учнів, підведення підсумків, висновки.

Вищезгадана тема складається з трьох уроків по 2 години кожен (загальна кількість 6 годин). На першому уроці учні отримують знання щодо графічної лінії, її можливостей, прикладів її використання у природі та образотворчому мистецтві. Цей матеріал викладається у стислій формі, недовго (10-15 хв.), згідно з віковими особливостями, зважаючи на те, щоб учні сприйняли основне, зрозуміли суть завдання і не втратили її аж до кінця практичної роботи, важливо не перевантажити матеріал для ознайомлення зайвими подробицями.

Зважаючи на те, що практика введення музики нова для сприйняття, потрібно необхідним чином настроїти учнів на прослуховування, на пошук головного у музиці і ототожнення його зображення на площині паперу.

Тема 2: *Ознайомлення з поняттям ритму в композиції.*

Урок 1. (2 години).

- Мета:** а) ознайомитися з основними поняттями ритму в композиції та видами композиційних ритмів;
б) виховати свідоме сприйняття композиційних творів, вміння розрізняти різні види композиційних ритмів;

в) розвинути навички спостереження композиційної рівноваги і відтворення її на площині паперу.

Обладнання і матеріали: Репродукції творів М.К. Чюрльоніса, А.Дейнеки, аудіокасети для прослуховування вальсів "На сопках Манчжурії" (І.Шатрова), "Дунайські пісні" (І.Івановича), "Берізка" (Е.Дрейдіна), "Спогад" (А.Джойса), "Лісова казка" (В.Беккера), "Орхідея" (В.Андрєєва), наочна таблиця "Види ритмів", дитячі роботи, парів, гуаш.

Методи викладання: Розповідь, показ наочностей, використання таблиці, дитячих робіт та музики.

Урок 2. (2 години).

Мета: а) навчити розрізняти ритмічну музику ототожнювати її з малюнком;

б) виховати естетичний смак до слухання музики, потребу у прослуховуванні як засобі емоційного переживання;

в) розвинути навички малювання гуашевими фарбами організації площини паперу.

Обладнання і матеріали: Репродукції творів М.К.Чюрльоніса, аудіокасети з записами маршів "Тот Лебен", "Марш Преображенського полку", "Марш Кубанського пластунського батальону", "Прощання слов'янки", (В.Агапкін), "Бій перед Ляояном" (В.Єфанов), "Тріумф переможців", папір, гуаш, роботи учнів.

Методи викладання: Показ репродукцій, наочності, використання музики.

Хід виконання завдання відбувається за тією ж схемою, що і тема № 1: повідомлення знань загального характеру про різновиди композиційних ритмів і практична робота. Слід зауважити, що в кінці другого уроку необхідне коротке порівняння обох завдань різних уроків для того, щоб учні мали змогу визначити, чи вірно вони вловили різницю між протилежними за характером ритмічної побудови музичних творів.

Тема 3: "Теплі" та "холодні" кольори. Контраст "теплих" та "холодних" кольорів.

Урок 1. (2 години).

Мета : а) ознайомити з поняттями “теплого” і “холодного” кольору, навчити розпізнавати їх у різних малюнках;
б) виховати культуру роботи з різними кольорами, гармонійного поєднання їх;
в) розвинути практичні навички роботи над композицією.

Обладнання і матеріали: Наочне приладдя, таблиця “Холодні” та “теплі” кольори, кольорове коло, репродукції М.А.Врубеля “Царівна-Лебідь”, Ван-Гога “Рівнина Ла Гру”, М.С.Сар’яна “Фінікова пальма”. Єгипет. 1911., аудіокасета з записом фрагменту опери М.А.Римського-Корсакова “Снігуронька”, папір, гуаш.

Методи викладання: Показ репродукцій, розповідь, бесіда-діалог, використання музики, наочних приладів.

Урок 2. (2 години).

Мета : а) навчити практичному використанню “холодних” кольорів у композиції;
б) виховання певних емоційних переживань на основі сюжету і музики;
в) розвинути мислення абстрактними плямами врівноваженими композиційно.

Обладнання і матеріали: Таблиці, записи фрагменту опери “Снігуронька” (тема Діда Мороза), папір, гуаш, дитячі роботи.

Методи викладання: Бесіда-діалог, використання музики, наочних приладів, таблиць, показ дитячих робіт, підведення підсумків завдання.

Урок 3. (2 години).

Мета : а) навчити практичному використанню теплих кольорів у композиції;
б) виховати почуття задоволення від виконаної роботи;
в) розвивати практичні навички роботи з матеріалом.

Обладнання і матеріали: Таблиці, записи фрагментів опери “Снігуронька”, дитячі роботи, папір, гуаш.

Методи викладання: Бесіда-діалог, використання музики, наочних приладів, таблиць, показ дитячих робіт,

використання техніки "монотипія", підведення підсумків завдання.

Тема № 4: *Тон. Тоновий контраст.*

Урок 1. (2 години).

Мета : а) ознайомити з поняттями тону та тонового контрасту, навчити користуватися ними у зображувальній діяльності;
б) виховати у дітей особисте ставлення до понять добра і лиха;
в) розвинути можливості виконання швидких замальовок фарбами.

Обладнання і матеріали: Таблиця "Тон. Тоновий контраст" з схеми, аудіокасети для прослуховування з записом фрагментів опери П.І.Чайковського "Спляча красуня" (тема Карабос і Сірені), твори Г.Синиці, І.Марчука, папір, гуаш.

Методи викладання: Використання таблиць, схем, розповідь, показ репродукцій, використання музичних фрагментів.

Урок 2. (2 години).

Мета : а) навчити співвідносити звуки музики та зміст казки з зображенням;
б) виховати культуру роботи над творчою композицією;
в) розвинути можливості використання раніше вивчених понять лінії, плями, кольору.

Обладнання і матеріали: Таблиця "Тон". Тоновий контраст з схеми, аудіокасети для прослуховування з записом фрагментів опери "Спляча красуня", декоративні композиції, дитячі роботи, папір, гуаш.

Методи викладання: Використання музики, показ дитячих робіт.

Підводячи підсумки тематичного планування, підкреслимо, що використання музики на уроках образотворчого мистецтва при проведенні експериментальних уроків відбувалося у тісному поєднанні їх разом з іншими методами навчання. У своїй роботі ми, насамперед, апелювали до набутого школярами попереднього емоційного, чуттєвого і життєвого досвіду, і намагалися за допомогою інших методів навчання (показ репродукцій, використання художнього слова тощо), технічних засобів викликати

потрібні для засвоєння основ образотворчого мистецтва асоціації, які могли б надихнути дитину на творчу роботу над малюнком.

Це вимагало від нас широкого знання того спектру музичних творів, фрагменти яких використовувалися на уроках і усього того, що стосувалось їх; автобіографічних даних про композитора, критичні нотатки щодо творів та задуму, зміст та багато цікавих фактів. Ретельне ознайомлення з цим матеріалом і грамотне введення у структуру уроку, поєднуючи з традиційними методами викладання, надало нам можливості для успішного проведення експерименту.

Література

1. Ванслов В.В. Образотворче мистецтво і музика. Художник РРФСР, Л., 1958.
2. Давидов В.В. Психологія розвитку молодших школярів. М., 1990.
3. Ігнат'єв Є.І. Психологія зображувальної діяльності дітей. М., АПН РРФСР, 1959.
4. Лук А.Н. Психологія творчості. М., Наука, 1978.

З М І С Т

1. **Кондрашова Л.В.** Індивідуалізація навчального процесу-одна з умов успішності підготовки майбутніх вчителів до творчої діяльності..... 3
2. **Філіпенко Н.І.** Єдність і цілісність інтелектуально-емоційних відносин і змісту освіти у дидактичній взаємодії вчителя та учнів 11
3. **Друзь Ю.М.** Типи навчальних ділових ігор 21
4. **Сидоренко Т.Д.** Суміжні мистецтва як засіб формування педагогічної культури майбутнього вчителя музики 32
5. **Буряк В.К.** Формування у школярів потреби в знаннях 40
6. **Бугрій О.В.** Удосконалення перевірки й оцінки знань учнів..... 47
7. **Ричкова Л.В.**
Рассказова О.І. Технологія управління навчально-творчою діяльністю учнів у позашкільному закладі..... 54
8. **Ярьсько К.В.** Принцип гуманізації у системі педагогічних принципів організації навчально-творчої діяльності учнів ... 60
9. **Томашевський В.В.** Використання музики на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі..... 65

Наукове видання

ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Збірник наукових праць
Випуск 1

Підписано до друку 20.04.99

Формат 60 x 84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура NewtonC.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 7.50. Обл. – вид. арк. 7.62

Зам. № 125. Тираж 500 прим. Ціна договірна.

Криворізький державний педагогічний університет.

Україна, 324086 м.Кривий Ріг, п-т Гагаріна, 54

Надруковано на видавничому комплексі

ТОВ "Кривбасавтоматика плюс"

Україна, 324101 м. Кривий Ріг, п-т Металургів, 36 Б

Тел. 74-70-41